

VI

TĚLESNÝ RÁZ OBYVATELSTVA

O tělesném vzezření obyvatelstva Moravy v době, jíž se zde zabýváme, jsme velmi nedostatečně zpraveni. Příčinou toho jest jednak nedostatek historických zpráv, jednak okolnost, že obyvatelstvo již své mrtvé spalovalo, takže nemůžeme ani z tělesných pozůstatků, uchovaných v hrobech, čerpat náležité poučení. Pokud se týká somatických zbytků, uchovaných ještě (hlavně) z počátečního stadia v hrobech kostrových, je častou závadou, že hroby byly umístěny v polohách s písečným materiálem, propouštějícím vodu, takže jsou tělesné pozůstatky nebožtíků z větší části zetlelé, a že kopání nebylo provedeno dosti odborně, takže mnoho důležitých podrobností uniklo pozornosti kopajících, že nebyly *in situ* náležitě proměřeny zetlelé kostry, a konečně také proto, že i zachráněný kosterný materiál nebyl náležitým způsobem anthropologicky zpracován a publikován. To platí zejména na příklad o kosternímu materiálu, který před lety za tím účelem odevzdal archeolog A. Procházka k odbornému zpracování anthropologovi, který podnes, za dobu více než dvou desetiletí, převzatý úkol nesplnil a zpracovaný materiál neuveřejnil¹.

To je příčinou, že jsme v úvahách o tělesných znacích obyvatelstva Moravy v dobách kolem přelomu letopočtů a v prvních staletích naší éry odkázáni jen na povšechné úvahy a soudy podle zpráv antických spisovatelů a anthropologických poznatků o příbuzném obyvatelstvu jiných zemí.

Historické zprávy o *G a l l e c h* a tím i o *K e l t e c h* příšlých z *G a l l i e* (což se týká především našich moravských Volků), čerpané z prací antických autorů — *C a e s a r*, *S t r a b o n a*, *D i o d o r a* a j². — svědčí souhlasně o tom, že byli vysokého (nebo alespoň vyššího v poměru k průměrné velikosti Římanů té doby) vzrůstu a světlé pleti s modrýma očima a s plavými vlasy.

¹ Srov., k tomu *Š i m e k*, *V G*. IV. 531 a d., 533.

² *C a e s a r*, *B G*. II. 30: nam plerumque hominibus Gallis prae magnitudine corporum suorum brevis nostrae contemptui est; srovnej též tamže poznámku *C a e s a r*ovu o posměchu *A d u a t u k ů*, že římsí vojáci jsou homines tantulae staturae (ukazovali rukou:

Nevíme ovšem, jaký vliv mělo na moravské Kelty míšení se starším lidem, na Moravě až do jejich příchodu usedlým, ale vzhledem k tomu, že větší část tohoto staršího obyvatelstva pocházela podle všeho z lidu popelnicových polí t. zv. lužicko-slezských, jehož míšení s germánskými přistěhovanci v severnější oblasti tohoto lidu mezi středním Labem a střední Odrou vedlo ke vzniku germánských Svěbů, kteří se v očích antického světa stali přímo hlavními představiteli Germánstva v dobách, o něž nám tu jde, a kteří byli rovněž vysokého vzrůstu a světlé pleti, můžeme z toho uzavírat, že starý indoevropský lid popelnicových polí (t. j. staří, původní indoevropští *Suebové*³) byl podobného těleného rázu jako Gallové a Germáni, a že tedy také jeho míšení s moravskými Kelty nevedlo k nijakým velkým změnám v tělesném vzezření jejich potomků.

To platí především o Keltech, usídlených zhruba v severní polovici Moravy. Jak tomu bylo v jižní polovině země, kde byly ethnické poměry velmi složité, nevíme. Podstatnou část této oblasti zaujímalá sídla lidu kultury t. zv. podolské a zejména (hlavně v pozdější fázi) lidu kultury t. zv. horákovské. Na vývoj tohoto lidu mělo podstatný vliv dědictví po starém lidu podunajské oblasti mohylové. Je možné, že u tohoto lidu, i když byl pravděpodobně rovněž poměrně vysokého vzrůstu, převládal typ tmavší, s hnědýma očima a s hnědými vlasy. Třeba tu vzít v úvahu, že jde o lid příbuzný s lidem jihočeských mohylových polí, z něhož vzešli historičtí Bojové.⁴ A tu nelze přehlédnouti zprávu očitého svědka Ibráhíma ibn Ja'kúba třeba o řadu století pozdější, v níž se zdůrazňuje, že „je zajímavé, že obyvatelé země *Búima* (= Boiohema) jsou temné pleti a temných vlasů, a že rusost (světlý typ) je mezi nimi vzácná“⁵. Protože jde o zprávu z doby kolem roku 965, t. j. několik desetiletí před sjednocením celé pozdější České země pod vládou

tak maličké postavy); Strabon IV. 4. 2 (195): *ἐκ τῶν σωματῶν μεγάλων ὄντων*, tamže 3 (196): *τῶν σωματῶν μεγέθει*, IV. 5. 2 (200), *ξανθότριχες*, VII. 1. 2 (290): *Γερμανοὶ μικρὸν ἑξαλλαντόντες τοῦ Κελτικῆ φύλου... τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ξανθότητος... οἷους εἰρήκαμεν τοὺς Κέλτους*; Diodoros V. 28: *ξανθοί*, Vergilius, Aeneis VIII. 658: *Galli... aurea caesaries ollis atque aurea vests...*, Silius Italicus IV. v. 200: *flavam... caesariem...*, Ammianus Marcellinus XV. 12: *Celsioris staturae et candidi pene Galli sunt omnes et rutili*; srovnej k tomu Píř, Starož. II. 1 sl. 115 a d., J. Pokorný, Ebert RL. VI (Berlín 1925), 298, Reche, tamže 301, Šimek, VG. IV. 168, 533.

³ Šimek, VG. IV. 205 a d., 589 a d., a j.

⁴ Str. 18 a d.

⁵ Srovnej; edici F. Westberga, Ibrahim's - ibn - Jakub's Reisebericht über die Slawenlande, Zap. imp. akad. VIII, odd. hist.-fil. III. 4 (1898), 54, a k tomu Píř, Starož. III. 1. 80, Niederle, SS. Život Slovanů I. 57, Rukověť slovanských starožitností (vyd. J. Eisner, Praha 1953), 189.

Přemyslovců, kdy se pojem Boiohema teprve rozšířil také na severní Čechy⁶, třeba jméno *Búima*⁷ vztahovati především na jižní Čechy, které byly kdysi osídleny Boji, od nichž mohli obyvatelé tam usedlí temný typ, podle zprávy Ibráhimovy mezi nimi rozšířený, podědit. Je tedy možné, že také jihomoravští Keltové podědili po starém lidstvu danubských mohyl temný typ (hnědé oči, hnědé vlasy), který se pak dalším míšením přenesl i na obyvatelstvo dob pozdějších.

Údaje historických zpráv o vysokém vzrůstu Keltů potvrzují povšechně také — přes dosavadní celkový nedostatek anthropometrických výzkumů — naše archeologické vědomosti o nálezích v kostrových hrobech na Moravě i v Čechách. Tak již roku 1910 konstatoval profesor anthropologie na pražské universitě J. Matiegka v Rukověti české archeologie⁸, že průměrná výška těla činí u nálezů z doby latenské až merovejské u mužů 165,8 cm, u žen 155,5 cm, a zkušenosti z vykopávek v pozdějších letech zdají se tento Matiegkův výpočet nejen potvrzovat, nýbrž ukazují u mužů-bojovníků spíše ještě na vzrůst vyšší. To potvrzují také nálezy v keltských hrobech v někdejší severovýchodní Gallii⁹, odkud Volkové Tektosagové do našich končin přišli.

A totéž, co o Keltech, platí také o Germánech a o Slovanech, kteří postupem doby do staré keltské Moravy přišli.

Také u nich jsme odkázáni především na svědectví zpráv historických. Nálezy archeologické nám poskytují jenom velmi nepatrné poučení o tělesném rázu tohoto obojího lidu, protože jak u Germánů, tak také u Slovanů bylo spalování mrtvých obvyklé již před jejich příchodem na Moravu.

Ze zpráv historických jsme poměrně dobře poučeni o G e r m á n e c h. Jsou to hlavně Caesarovy a Tacitovy zprávy o Svěbech, které nám vypravují o tělesném rázu příslušníků svěbských kmenů, kteří na Moravu postupně pronikali od severu i od jihu. Caesar mluví o nesmírné velikosti těl Ariovistových Svěbů (rozuměj: ve srovnání s malým nebo jen prostředním vzrůstem Caesarových vojáků italského původu), podobně mluví později o Germánech také Pomponius Mela¹⁰, a koncem 1. století našeho letopočtu

⁶ Srovnej k tomu práci V á c l a v a H r u b é h o, Původní hranice biskupství pražského a hranice říše české v 10. století, ČMM L (1926), 116 a d., Š í m e k, Praha a Vyšehrad, ČDV XII (1925), 3 a d., Západní hranice Slavnickovy říše, Pekařův sborník I (Praha 1930), 76 a d., Důdlebi atd., Slavia antiqua I (Poznaň 1948), 364 a d.

⁷ Srov. k tomu S t r a b o n VII. 1. 3 (290): τὸ Βουλαιμον τὸ τοῦ Μαροβόδου βασιλείου.

⁸ N i e d e r l e - B u c h t e l a, Rukověť české archeologie (Praha 1910), str. 106.

⁹ P i ě, Starož. II. 1 sl. 115, 118, P o k o r n y, Ebert RL. VI. 298, R e c h e, tamže 301.

¹⁰ C a e s a r, BG. IV. 1: immanis corporum magnitudo (k tomu srovnej II. 30 o římských vojácích: brevisitas nostra); S t r a b o n VII. 1. 2 (viz výše str. 449, pozn. 2), IV. 4. 2 (196): καὶ γὰρ τῇ φύσει... συγγενεῖς ἀλλήλοις οὗτοι (t. j. Keltové a Germáni), M e l a III. 3 (26): immanes sunt animis atque corporibus.

vypravuje Tacitus obecně o vysokém vzrůstu, modrých očích a ryšavých vlasech Germánů, a to mužů i žen, vykládá jejich tělesný vzrůst čistotou mravů v mladém věku, a odůvodňuje zvláštní postavení Semnonů mezi Svěby kromě starobylosti jejich kmene a jejich početnosti také tím, že jsou ještě mohutnější postavy než ostatní Svěbové¹¹.

Obecně o Svěbech kromě toho vypravuje Tacitus, že si váží vlasy v uzlu po straně hlavy, čímž se Svěbové odlišují od ostatních Germánů a uvnitř svého území svobodní Svěbové od otroků.¹²

Pokud se týká Slovanů, kteří se v dobách doznívání keltského života postupně na Moravě, zejména v jejich východních částech dočasně (při průchodu z horního Poodří a Povislí do Podunají a do končin jižně od Dunaje) nebo i trvale usazovali¹³, nemáme ani přímých zpráv historických, ani dosud nevíme, co bychom jim bezpečně mohli přičísti z nálezů archeologických. A tak jsme zde odkázáni na to, co víme z historických zpráv o jiných Slovanech.

Obecně lze říci, že Slované, kteří přicházeli na Moravu z horního Poodří a Povislí, byli — jako všichni severané — rovněž vysoké postavy a převážně asi také světlého typu, podobně jako jiní Slované dále na východě, o nichž to výslovně dosvědčují od polovice 6. století zpravodajové byzantští¹⁴ a později také řada zpravodajů orientálních¹⁵.

Zdali a do jaké míry se již také u těchto starých slovanských obyvatelů východní a jižní Moravy uplatnil temnější typ (hnědé vlasy, hnědé oči), s nímž se dnes v těch končinách často setkáváme, nemáme možnosti, blíže doložit, nelze to však vzhledem k poměrně pokročilým dobám, o něž tu jde, vylučovat. U jiných východnějších Slovanů — Slovenů a Antů — nám tento typ v době kolem polovice 6. století výslovně dokládá Prokopios, který se o nich vyjadřuje, že nemají pleť a vlasy ani bílé nebo plavé, ani do černa, nýbrž že jsou *ὀπέρυθροι*¹⁶. Niederle překládal tento výraz spolu s jinými

¹¹ Tacitus, G. 4: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida; 20: sera iuvenum venus, eoque inexhausta putritas... cadem iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac robera parentum liberi referunt; 39: centum pagi iis habitantur, magnoque corpore efficitur, ut se Suetorum caput credant.

¹² Tamže 38; srov. k tomu i k předcházejícímu odstavci Šimek, VG. IV. 168 a d. (kde viz i jinou literaturu), 533 a d.

¹³ Str. 50.

¹⁴ Prokopios, BG. III. 14, Theofylaktos Simokattes VI. 2, ed. Boor 243, Theofanes, ed. Boor 268, srov. k tomu Niederle, SS. ŽS. I. 54 a d., Rukověť slov. starož. 188 a d.

¹⁵ Viz o tom podrobněji u Niederla, SS. ŽS. I. 54 a d., Rukověť slov. starož. 189.

¹⁶ Prokopios, BG. III. 14: τὰ δὲ σώματα καὶ τὰς κόμας οὔτε λευκοὶ ἐς ἄγαν ἢ ξανθοὶ εἰσιν, οὔτε πη ἐς τὸ μέλαν αὐτοῖς παντελῶς τέτραπται, ἀλλ' ὀπέρυθροὶ εἰσιν ἅπαντες.

cizími autory českým adj. *rusý*¹⁷, což by spíše připomínalo červené (ryšavé) vlasy Germánů, myslím však, že u Slovanů převládal spíše ráz do hněda (kaštanově hněda).

Pokud se týká Moravy, upozornil bych také na zajímavý zjev, že se dnes hlavně v jejích východnějších a jižních (jv.) končinách často setkáváme s typem lidí téhož rázu (širší, kulatý obličej, hnědé oči, hnědé vlasy) jako na příklad v Bretani, v jižní Anglii a v Irsku, tedy v končinách, kde keltský původ většiny obyvatelstva je nepochybný. Je tedy možné, že tento typ byl alespoň zčásti charakteristický také pro moravské Kelty a přešel míšením i na přistěhované Slovanů, kteří se postupem doby stali dědici jejich země.

O velké vitalitě tohoto anthropologického typu svědčí i to, že se postupem doby uplatnil i ve Francii, staré Gallii (pokud se tam nevyskytoval již i dříve, jako na příklad v Bretani).

O tomto typu lidí platí, řekl bych, také především to, co jsem připomněl výše¹⁸ o temperamentu našich Valachů, pro který také dnes nacházíme silnou obdobu na keltském západě, jmenovitě na příklad v Irsku, ale také ve Francii a jinde.

¹⁷ Niederle, SS. ŽS. I. 56 Rukověť slov. starož. 188; z jiných srov. už na příklad D. Coste, Prokop, Gothenkrieg (Lipsko 1885), 207.

¹⁸ Str. 53.